

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ**

**Економічний ризик та методи його
вимірювання**

**ПРОГРАМА
навчальної дисципліни**

підготовки _____ **бакалавр**
(рівень вищої освіти)

галузь знань _____ **07 Управління та адміністрування**
(шифр і назва галузі знань)

спеціальності _____ **073 Менеджмент**

Навчальна програма з дисципліни «Економічний ризик та методи його вимірювання» для студентів спеціальності 073 Менеджмент.

V семестр (денна форма навчання), VII семестр (заочна форма навчання)

Розробник: канд. екон. наук, доцент Гуль І.Г.

Навчальна програма затверджена на засіданні кафедри економіки та менеджменту

Протокол від «_____» _____ 202__ року № ____

Завідувач кафедри економіки та менеджменту

(підпис)

(Н.Ф. Павленчик)
(прізвище та ініціали)

Навчальна програма затверджена на засіданні вченої ради факультету туризму

Протокол від «_____» _____ 202__ року № ____

Голова _____
(підпис)

(В.З. Холявка)
(прізвище та ініціали)

Навчальна програма затверджена на засіданні вченої ради факультету післядипломної та заочної освіти

Протокол від «_____» _____ 202__ року № ____

Голова _____
(підпис)

(О.Ю. Сидорко)
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Ризик властивий будь-якій сфері людської діяльності, що пов'язана з безліччю умов і факторів, які приводять до позитивного або негативного результату прийнятих індивідуумами рішень. Історичний досвід показує, що ризик недоодержання намічених результатів особливо став проявлятися в умовах загальності товарно-грошових відносин, конкуренції учасників господарського обороту, тому з виникненням і розвитком капіталістичних відносин з'являються різні теорії ризику, а класики економічної теорії особливу увагу приділяють дослідженню проблем ризику в підприємницькій діяльності. Якщо ризик неминучий, то особливу актуальність здобуває проблема його аналізу, оцінки, вибору методів вимірювання й можливостей подальшого управління. У результаті проведення аналізу ризику виходить картина можливих ризикових подій, імовірність їхнього настання й наслідків; оцінювання ризиків за допомогою спеціальних методів. Після порівняння отриманих значень ризиків із гранично припустимими розробляється стратегія керування ризиком, і на цій основі – пропонуються міри запобігання та зменшення ризику.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Економічний ризик та методи його вимірювання» є комплексна система виявлення ризиків та їх оцінки, за допомогою спеціальних методів, елементами якої є ідентифікація ризику (якісний аналіз), вимір ризику (кількісний аналіз) і його оптимізація, логічним завершенням якої виступає управління ризиками.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Перелік навчальних дисциплін, на яких базується дана дисципліна

Статистика	Економіка та фінанси підприємств	Менеджмент
------------	----------------------------------	------------

Економічний ризик та
методи його вимірювання

Перелік навчальних дана дисциплін, які забезпечує дисципліна

Управління персоналом	Економічний аналіз діяльності підприємства	Організація праці менеджера
-----------------------	--	-----------------------------

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

Змістовий модуль 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ

Змістовий модуль 2. ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ ТА ОСНОВНІ ПОЛОЖЕНЬ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Економічний ризик та методи його вимірювання» є опанування теоретичних засад ідентифікації ризику та управління ним, набуття практичних навичок вимірювання ступеня ризику та вибору способу його зниження.

1.2. Основні завдання дисципліни «Економічний ризик та методи його вимірювання» є засвоєння основних положень економічних ризиків; вивчення методичних підходів щодо аналізу ризику та управління ним; оволодіння навичками самостійно здійснювати аналіз, ідентифікацію та оцінювання ризику, використовуючи певні методи вимірювання ризиків.

1.3. Згідно з вимогами освітньої програми студенти повинні:

знати:

- сутність основних категорій економічних ризиків;
- теоретичні основи ризикології;
- основні положення ризик-менеджменту;
- класифікацію економічних ризиків;
- методичні підходи щодо аналізу та оцінки ризиків;
- методи вимірювання економічних ризиків.

вміти:

- орієнтуватись в ризикових ситуаціях, пов'язаних з різними видами підприємницької і господарської діяльності;
- розпізнавати ризик, давати йому якісну та кількісну оцінку;
- робити прогноз щодо оптимального господарювання;
- обирати доцільні напрямки виходу з ризикових ситуацій.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 год / 4 кредити ECTS.

2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ

Тема 1. Підприємницькі ризики та їх вплив на прийняття управлінських рішень

Сутність ризику як економічної категорії. Фактори виникнення економічного ризику та його функції. Взаємозв'язок ризику і прибутку. Класифікації економічних ризиків. Джерела та чинники підприємницького ризику. Види економічних ризиків.

Тема 2. Основні положення прийняття рішень в умовах ризику

Принципи прийняття рішень за умов економічного ризику. Прийняття господарського рішення на засадах оптимального планування. Порівняльна оцінка варіантів управлінських рішень з урахуванням ризику. Метод побудови дерева рішень.

Тема 3. Невизначеність та аналіз господарських рішень

Сутність та основні причини невизначеності. Видова класифікація невизначеності. Урахування фактора невизначеності в управлінні підприємством та засоби її зниження. Невизначеність як першоджерело ризику. Використання ймовірнісного підходу для обґрунтування господарських рішень в умовах невизначеності.

Тема 4. Критерії прийняття рішень в умовах невизначеності

Критерії обґрунтування й прийняття господарських рішень в умовах невизначеності. Матриця прибутків і матриця витрат, особливості їхньої побудови. Критерії прийняття рішень в умовах повної невизначеності: критерій Вальда, критерій оптимізму, критерій песимізму, критерій мінімаксного ризику Севіджа, критерій песимізму-оптимізму Гурвіца. Критерії прийняття рішень в умовах часткової невизначеності: критерій Байєса, критерій Бернуллі-Лапласа. Умови оптимальності альтернатив за різними критеріями прийняття рішень в умовах ризиків.

Тема 5. Теорія корисності та її застосування у процесах прийняття рішень

Теорія корисності в системі процесів прийняття рішень. Детермінований еквівалент лотереї, премія за ризик та страхова сума. Методика побудови функції корисності. Очікувана корисність події. Аксиоми теорії очікуваної корисності. Умови схильності, несхильності та байдужості до ризику. Типи осіб, що приймають рішення за ставленням до ризику.

Тема 6. Теорія ігор

Застосування елементів теорії ігор для визначення економічних ризиків. Система теорії ігор. Чиста та змішана стратегії. Гарантований результат гри. Модель торгів.

Змістовий модуль 2. ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ ТА ОСНОВНІ ПОЛОЖЕНЬ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

Тема 7. Якісне оцінювання підприємницьких ризиків

Методологія аналізу та оцінки ризику. Показники оцінки економічного ризику. Сутність і групування якісних методів оцінювання ризику. Метод мозкового штурму. Методи експертних оцінок. Методи асоціацій та аналогій. Метод Делфі. Інші евристичні методи.

Тема 8. Кількісне оцінювання підприємницьких ризиків

Використання кількісної оцінки ризику для ухвалення господарського рішення. Оцінка втрат при ухваленні господарського рішення в умовах ризику. Втрати у виробничому підприємстві. Зумовленість витрат подіями різного класу. Статистичні розподіли втрат.

Тема 9. Основи ризик-менеджменту

Загальні положення ризик-менеджменту та його структурна схема. Правила ризик-менеджменту. Організація процесу управління ризиками. Методи управління економічними ризиками та оцінка ефективності їх застосування. Стратегія ризик-менеджменту. Стратегічне планування та прогнозування економічного ризику на підприємстві.

Тема 10. Методи вимірювання економічних ризиків для зниження ступеня ризику

Основні прийоми зниження ступеню ризику. Диверсифікація ризику, її види, сфери застосування. Передача (трансфер) ризику. Типи і види контрактів. Страхування, його сутність, види. Хеджування як форма страхування валютних та цінкових ризиків. Самострахування. Методи формування резервів. Лімітування, його сутність, сфера застосування. Придбання додаткової інформації для прийняття рішень щодо зниження ризику. Інші заходи зниження ризику.

3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Балджи М.Д. Економічний ризик та методи його вимірювання. Навчальний посібник / М.Д. Балджи. – Харків: Промарт, 2015. – 300 с.
2. Економічний ризик: методи оцінки та управління : навч. посібник / [Т.А. Васильєва, С.В. Леонов, Я.М. Кривич та ін.]; під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т.А. Васильєвої, канд. екон. наук Я.М. Кривич. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. – 208 с.
3. Кігель В.Р. Ризикологія: теоретичні основи та прикладні задачі, моделі і методи: Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей / В.Р. Кігель. - К.: Міленіум, 2017. - 230 с
4. Мороз В.М. Ризик-менеджмент: навч. посібник / В.М. Мороз, С.А. Мороз. – Харків: НТУ «ХП», 2018. – 140 с.
5. Стешенко О.Д. Ризикологія: Навч. посібник / О.Д. Стешенко. – Харків: УкрДУЗТ, 2019. – 180 с.

Додаткова

1. Артими-Дрогомирецька З.Б. Економічний ризик: Навчальний посібник / З.Б. Артими-Дрогомирецька. - К.: Центр учбової літератури, 2013.- 316 с.
2. Гринчуцька В. Моделювання ризиків в економіці та бізнесі / В. Гринчуцька. – Тернопіль: ТНТУ імені І. Пулюя, 2014.- 88 с.
3. Гуменюк В.Я. Управління ризиками: навч. посіб. / В.Я. Гуменюк, Г.Ю. Міщук, О.О. Олійник. – Рівне : НУВГП, 2009. - 156 с.
4. Кузьмін О.Є. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків: навчальний посібник / О.Є. Кузьмін, Г.Л. Вербицька, О.Г. Мельник. - Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2008. - 212 с.

5. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків: навч. посібник / М.Д. Балджи, В.А. Карпов, А.І. Ковальов та ін. – Одеса : ОНЕУ, 2013. – 670 с.

Інформаційні ресурси інтернет

1. Державний комітет статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
2. Європейський центральний банк. – Режим доступу: www.ecb.europa.eu.
3. Законодавство України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
4. Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу: www.icps.kiev.ua.
5. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: www.me.gov.ua.
6. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua.
7. Національний банк України. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.
8. Світовий банк. – Режим доступу: www.worldbank.org.
9. Центр соціально-економічних досліджень. – Режим доступу: www.case-ukraine.com.ua.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних та семінарських занять в усній та письмовій формах.

1. Опитування.
2. Перевірка завдань для самостійної роботи.
3. Перевірка матеріалів самопідготовки.
4. Виконання завдань практичних занять.

Підсумковий контроль – залік (5 семестр – денна форма; 7 семестр – заочна форма навчання).

Залікові вимоги

1. Чи є відмінні ознаки у визначення ризику, економічного ризику та підприємницького ризику? Відповідь обґрунтуйте.
2. Чим ризик відрізняється від ризикової ситуації? Наведіть приклади.
3. Назвіть основні елементи ризику. У чому полягають їх особливості?
4. Які з найбільш впливових джерел ризику Вам відомі? Наведіть приклади при обґрунтуванні відповіді.
5. Що таке фактори ризику? На які види вони поділяються?
6. Що таке функція ризику? Які функції ризику Ви знаєте? Дайте їх характеристику.
7. Які риси притаманні ризику? У чому полягають їх відмінності?
8. Що таке класифікація? Які наукові передумови побудови класифікації ризиків Ви знаєте?
9. Обґрунтуйте особливості побудови системи класифікації ризиків.
10. Які критерії класифікації ризиків прийнято виділяти у вітчизняній ризикології?
11. Обґрунтуйте взаємозв'язок ризику та прибутку.

12. Які джерела та чинники підприємницького ризику вам відомі?
13. На які види поділяються ризики? Які підвиди економічних ризиків прийнято виділяти?
14. Назвіть основні методи оцінки ризиків та надайте їх характеристику.
15. Обґрунтуйте принципи прийняття управлінських рішень за умов економічного ризику.
16. Доведіть вагомість існування оціночної системи при прийнятті обґрунтованих господарських рішень та оцінюванні ризиків.
17. Що таке багатокритеріальна оцінка і її структурні складові?
18. Визначте особливості прийняття господарського рішення на засадах оптимального планування.
19. Проведіть порівняльну оцінку варіантів управлінських рішень з урахуванням ризику.
20. Обґрунтуйте критерії, що використовуються для оцінки об'єкта дослідження.
21. Опишіть етапи процесу прийняття рішення за допомогою дерева рішень.
22. У чому полягає сутність процедури прийняття рішення за допомогою дерева рішень?
23. Переваги та недоліки застосування методу побудови дерева рішень.
24. Наведіть приклади застосування методу побудови дерева рішень.
25. Що таке невизначеність? Чим вона відрізняється від ризикової ситуації?
26. Обґрунтуйте особливості функціонування вітчизняних підприємств в умовах невизначеності.
27. Визначте причини невизначеності. Відповідь проілюструйте прикладами.
28. Які види невизначеності вам відомі? Відповідь обґрунтуйте.
29. Які фактори невизначеності ви знаєте? Їх відмінні риси.
30. Доведіть вагомість урахування фактору невизначеності при управлінні підприємствами.
31. Обґрунтуйте взаємозв'язок між невизначеністю та ризиком.
32. Доведіть переваги використання ймовірного підходу для обґрунтування господарських рішень.
33. Вкажіть відмінності між кривою переваг та картою переваг?
34. Що показує крива розподілу імовірності отримання прибутку? Мета її побудови? Чим вона відрізняється від кривої ризику?
35. Що таке критерії рішення і в яких випадках їх використовують?
36. Охарактеризуйте основні групи критеріїв вибору рішень.
37. Визначте умови застосування методу платіжної матриці.
38. Чому критерій Вальда має ще назву «критерій крайнього песимізму»?
39. Які існують особливості застосування критеріїв крайнього оптимізму та критерію песимізму?
40. Охарактеризуйте алгоритм застосування критерію Севіджа для мінімізації ризику.

41. У чому полягає сутність застосування критерію Гурвіца при мінімізації ризиків?
42. У чому полягає сутність застосування критерію Байєса?
43. Охарактеризуйте алгоритм застосування критерію Бернуллі-Лапласа.
44. Визначте провідні умови оптимальності альтернатив за різними критеріями прийняття рішень в умовах ризиків.
45. Що таке корисність? Обґрунтуйте порядок визначення корисності товару, послуги, дії і т.д.
46. У чому полягає сутність аксіом концепції корисності Неймана-Моргенштерна?
47. Побудуйте алгоритм побудови функції корисності. Що означає очікувана корисність події?
48. Які аксіоми теорії очікуваної корисності вам відомі?
49. Визначте умови схильності, несхильності та байдужості до ризику.
50. Охарактеризуйте керівника, який є нейтральним до ризику, схильним до ризику та супротивником ризику.
51. Обґрунтуйте та доведіть на прикладах поведінку керівників підприємств при прийнятті управлінських рішень.
52. Доведіть власну поведінку при прийнятті господарських рішень.
53. Обґрунтуйте застосування теорії ігор при обґрунтуванні господарських рішень в умовах ризиків.
54. Вкажіть відмінності між чистою та змішаною стратегіями.
55. Визначте особливості моделей конфліктних ситуацій.
56. Вкажіть на переваги та недоліки моделі торгів.
57. У чому полягає сутність методології аналізу та оцінки ризику?
58. Які показники оцінки використовуються для визначення економічного ризику?
59. Визначте відмінності якісного та кількісного аналізу ризику.
60. Охарактеризуйте якісну оцінку ризику.
61. Зміст експертної оцінки ризику
62. Обґрунтуйте відмінні риси методу мозкового штурму. В яких випадках доцільно його використання.
63. Доведіть переваги і недоліки застосування методу експертних оцінок.
64. Назвіть відмінні риси між методами асоціацій та аналогій.
65. Обґрунтуйте застосування методу Делфі.
66. Які інші евристичні методи ви знаєте? Надайте їх характеристику.
67. Охарактеризуйте кількісну оцінку ризику?
68. Дайте характеристику кількісної оцінки ризику в абсолютному і відносному виразі та визначте її практичне застосування.
69. Чим обумовлено використання кількісної оцінки ризику для вибору господарського рішення?
70. Охарактеризуйте види втрат у підприємницькій діяльності.
71. Яким чином змінюється структура втрат у залежності від виду підприємницької діяльності?
72. Які характерні риси притаманні втратам у виробничому процесі?

73. Які причини впливають на втрати у комерційному підприємстві?
74. Визначте особливості втрат у фінансовому підприємстві.
75. Наведіть приклади розподілу рішень щодо кількісної оцінки ризику для подій різного класу.
76. Вкажіть відзнаки статистичного розподілу втрат.
77. Що включає процес управління ризиком? Опишіть основні стадії процесу управління ризиком
78. Обґрунтуйте властивості системи управління ризиком. Визначте основні принципи управління ризиками
79. Охарактеризуйте управління ризиком як динамічний процес Які існують етапи управління ризиком і як вони пов'язані один з одним?
80. Поясніть, у чому проявляється системний характер ризик-менеджменту.
81. У чому полягає широке та вузьке значення поняття «управління ризиками»?
82. Обґрунтуйте основні правила ризик-менеджменту.
83. Надайте характеристику об'єктам та суб'єктам управління ризиками, наведіть приклади.
84. Що включає структура системи управління ризиком? Побудуйте схему організації управління ризиком на підприємстві.
85. Доведіть необхідність моніторингових досліджень для вдосконалення системи управління ризиком.
86. Доведіть, що стратегія управління ризиком відрізняється від тактики і політики управління ризиком.
87. Обґрунтуйте необхідність розробки стратегії ризик-менеджменту.
88. Опишіть класифікацію методів управління ризиками. Наведіть основні ознаки провідних методів управління ризиками.
89. Доведіть необхідність стратегічного планування та прогнозування економічного ризику на підприємстві.